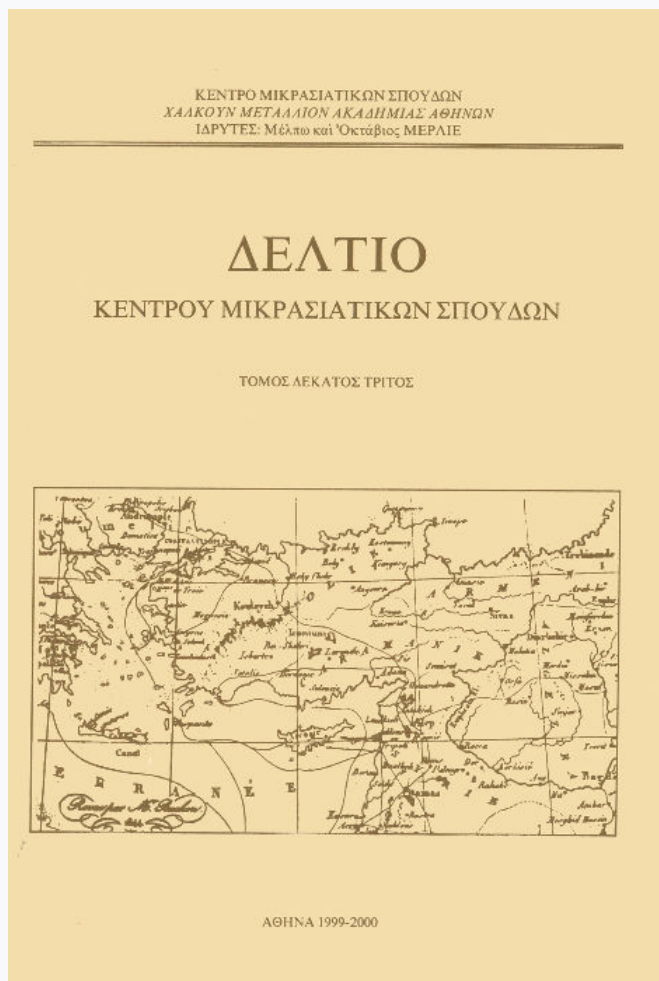

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 13 (1999)

Octave Merlier: Ο άνθρωπος, ο φιλέλληνας και το έργο του

Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου

doi: [10.12681/deltiokms.150](https://doi.org/10.12681/deltiokms.150)

Copyright © 2015, Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου Μ. (1999). Octave Merlier: Ο άνθρωπος, ο φιλέλληνας και το έργο του. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 13, 339–348. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.150>

OCTAVE MERLIER

Ὁ ἄνθρωπος, ὁ φιλέλληνας καὶ τὸ ἔργο του¹

Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων θέλοντας νὰ τιμήσει τὴ μνήμη τοῦ πρόσφατα ἐκλιπόντος Octave Merlier, ἐξαίρετου πνευματικοῦ ἀνθρώπου καὶ μεγάλου φιλέλληνα, μοῦ ἀνέθεσε νὰ μιλήσω γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ ἔργο του στὴν ἐκδήλωση τοῦ Γαλλικοῦ Μορφωτικοῦ Κέντρου Ἰωαννίνων.

Γιὰ μένα, ποὺ ἐργάστηκα κοντὰ στὸν Octave καὶ τὴ Μέλπω Μερλιέ ὡς συνεργάτης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν καὶ ποὺ διδάχθηκα πολλὰ ἀπὸ τὴν ἀνεκτίμητη πνευματικὴ τους παρουσία, αὐτὴ ἡ ἐκδήλωση ἀποτελεῖ μικρὴ ἔκφραση τοῦ θαυμασμοῦ μου γιὰ τὸ ἔργο του καὶ ἐλάχιστο φόρο τιμῆς στὸν ἄνθρωπο ποὺ ἀνάλωσε τὴ ζωὴ του γιὰ νὰ διασώσει καὶ νὰ διαδώσει τὴν ἐλληνικὴ πνευματικὴ κληρονομιά.

Ἡ προσωπικότητά τοῦ Octave Merlier εἶναι πολὺπλευρη, ἡ δράση του πλατιά καὶ οἱ δραστηριότητές του ποικίλες, καὶ εἶναι δύσκολο νὰ χωρέσουν στὰ στενὰ πλαίσια μιᾶς ὁμιλίας. Ὡστόσο θὰ προσπαθήσω νὰ δώσω

---

1. Ἡ ὁμιλία αὐτὴ ἐκφωνήθηκε τὸ φθινόπωρο τοῦ 1976 στὸ Γαλλικὸ Μορφωτικὸ Κέντρο Ἰωαννίνων, ἀλλὰ ποτὲ δὲν δημοσιεύθηκε. Ἡ διεύθυνση τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν θεώρησε ὅτι, ἔστω μετὰ 25 σχεδὸν χρόνια, θὰ εἶχε ἐνδιαφέρον νὰ παρουσιαστῇ στὸ Δελτίο τοῦ Κέντρου, ἀφοῦ ἀναφέρεται σὲ μιὰ σπάνια προσωπικότητα μὲ μεγάλη συμβολὴ στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου καὶ μὲ θεμελιακὴ προσφορά στὸ ἔργο τοῦ Κέντρου. Τὸ κείμενο παρέχεται ἐδῶ ὥπως ἀκριβῶς ἐκφωνήθηκε, μὲ τὴν προσθήκη μόνο βιβλιογραφικῶν ὑποσημειώσεων.

βασικά βιογραφικά στοιχεία και τὰ πιὸ χαρακτηριστικά σημεῖα τοῦ ἔργου του.

Ὁ Octave Pierre Merlier γεννήθηκε στὸ Roubaix τῆς βόρειας Γαλλίας στὶς 25 Ὀκτωβρίου 1897. Μετὰ τὶς πρῶτες ἐγκύκλιες σπουδὲς στὴ γενετήριά του, συνέχισε ἀπὸ τὸ 1908 τὶς σπουδὲς του στὸ Παρίσι στὸ περίφημο λύκειο Henri IV, ὅπου εὐτύχησε νὰ ἔχει καθηγητὴ τὸν φιλόσοφο Em. Alain. Κατὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο καὶ συγκεκριμένα τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1916 ἐπιστρατεύθηκε καὶ ἔλαβε μέρος σὲ σκληρὲς μάχες, (γνώρισε, ὅπως ὁ ἴδιος σημειώνει, τὸ καμίνι τοῦ Verdun, τοῦ Chemin des Dames καὶ τῆς γραμμῆς Χίντεμπουργκ)², τραυματίστηκε καὶ παρασημοφορήθηκε.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, συνέχισε τὶς ἀνώτερες σπουδὲς του στὴν Faculté des Lettres τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Παρισιῶ καὶ στὴν École Pratique des Hautes Études (1919-1923); ὅπου παρακολούθησε μαθήματα κλασικῶν γλωσσῶν καὶ φιλολογίας, γαλλικῆς γλώσσας καὶ φιλολογίας καὶ νέων ἑλληνικῶν. Καθηγητές του ἦταν διάσημοι Γάλλοι σοφοί, ὅπως ὁ Antoine Meillet, ὁ Paul Mazon, ὁ J. Bloch καὶ ὁ νεοελληνιστὴς Hubert Pernot. Τὸ 1923 ἐπέτυχε στὸν δύσκολο διαγωνισμὸ τῆς agrégation ὡς agrégé de grammaire καὶ ἐργάστηκε γιὰ λίγο σὲ γαλλικὸ λύκειο τῆς Χάβρης (1923-1924).

Τὴν ἴδια χρονιά (1923) παντρεύτηκε τὴν Ἑλληνίδα Μέλπω Λογοθέτη, βοηθὸ τοῦ H. Pernot, νεοελληνίστρια καὶ μουσικολόγο, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Ὁ γάμος αὐτὸς ἦταν μιὰ εὐτυχισμένη καὶ ἐπιτυχημένη ἔνωση. Οἱ δύο αὐτοὶ ἄνθρωποι, ποὺ ἔζησαν μαζὶ πάνω ἀπὸ πενήντα χρόνια σὲ μιὰ θαυμαστὴ συντροφικότητα, εἶχαν τὴν ἴδια ἀφοσίωση γιὰ τὴ δουλειά τους, τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν ἔρευνα, τὴν ἴδια ψυχικὴ συμμετοχὴ στὰ σύγχρονα δρώμενα, τὴν ἴδια φλόγα καὶ ἀγωνιστικότητα γι' αὐτὸ ποὺ θεωροῦσαν ὑπέρτατο χρέος.

Ὁ γάμος μὲ τὴ Μέλπω Λογοθέτη ἔκανε ἀκόμη πιὸ στενοὺς τοὺς δεσμοὺς μὲ τὴν Ἑλλάδα τοῦ Octave Merlier, ποὺ εἶχε ἤδη μελετήσει καὶ εἶχε γοητευθῇ ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ πνευματικὴ κληρονομιά, εἶχε γνωρίσει κοντὰ στὸν H. Pernot τὴ σύγχρονη Ἑλλάδα, τὴ γλώσσα καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς καὶ εἶχε συγκινηθῇ ἀπὸ τὴ σκληρὴ μοῖρα τοῦ σύγχρονου

2. Βλ. στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του, Ὁ τελευταῖος Ἑλληνισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Ἀθήνα 1974, σ. 19.

Ἑλληνισμοῦ καὶ ἀπὸ τῆ Μικρασιατικῆ Καταστροφῆ. "Ὅπως ὁ ἴδιος σημειώνει, «Τὰ γεγονότα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ εἶχαν συγκινήσει στὸ Παρίσι τὸ 1922, μόλις ἔγινε ἡ καταστροφή. Τότε, στὸ Νεοελληνικὸ Ἰνστιτούτο, μπροστὰ στὸν καλὸ μας δάσκαλο, τὸν Hubert Pernot, ἄκουσα ἀπὸ τρεῖς Ἑλληνίδες ... τὸν πιὸ σπαραχτικὸ θρήνο γιὰ τὸν Ἑλληνισμό ποὺ εἶχε δολοφονηθεῖ· γιὰ τὴν προδοσίᾳ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων· γιὰ τὸ θάνατο ἑκατοντάδων χιλιάδων ἀνθρώπων ποὺ εἶχαν σκοτωθεῖ, κρεμαστεῖ, πολλοὶ μάλιστα ἐνταφιαστεῖ ζωντανοί· γιὰ τὶς καταστραμμένες πολιτεῖες· γιὰ τὸ σβῆσιμο, μέσα στὸ αἷμα, πολιτισμοῦ τριῶν χιλιάδων ἐτῶν· γιὰ τὸ ἀπέραντο Βυζαντινὸ Κράτος, ποὺ ὑπῆρξε γιὰ αἰῶνες πιὸ Εὐρωπαϊκὸ ἀπὸ τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, καὶ μονοκοντυλιάς, εἶχε ἐξαφανιστεῖ κάθε ἀνάμνησή του ἀπὸ τὸ χάρτη τῆς ὑφῆλίου...»³.

Μ' αὐτὴ τὴν πνευματικὴ κατάρτιση καὶ τὴν ψυχικὴ προετοιμασία ἦλθε ὁ Μερλιέ στὴν Ἀθήνα τὸ 1925, γιὰ νὰ διδάξει στὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο ὡς καθηγητῆς τῆς γαλλικῆς γλώσσας.

Στὴν Ἑλλάδα ὁ Μερλιέ δὲν περιορίστηκε νὰ γνωρίσει μόνο τὴν πνευματικὴ Ἀθήνα καὶ νὰ συνδεθῇ μὲ τὶς πολιτικὲς καὶ πνευματικὲς προσωπικότητες τῆς χώρας· θέλησε νὰ πλησιάσει τὸν λαό, νὰ γνωρίσει τὰ προβλήματα καὶ τὰ παθήματά του καὶ μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις ἀγωνίστηκε γιὰ νὰ τὰ ὑπερασπίσει. Ταξίδεψε πολὺ στὰ νησιά καὶ στὴν ὕπαιθρο γιὰ νὰ γνωρίσει τὴν Ἑλλάδα. Κι ὅταν ἄκουσε ἀπὸ ἀπλοϊκοὺς ἀνθρώπους τὸν πόνο καὶ τὴν ἀγανάκτησή τους γιὰ τὴ στάση τῆς Γαλλίας στὴν ἐθνικὴ συμφορὰ τῆς Μ. Ἀσίας, ὁ Octave Merlier συγκλονίστηκε. "Ὅπως ὁ ἴδιος λέει, «Ἐκανα μέσα μου ἕναν ὄρκο νὰ ἀφοσιωθῶ στὴν ἐπανάρθωση τῆς συμφορᾶς ποὺ ἔπαθε ὁ μικρὸς αὐτὸς τόπος μὲ τὰ μυθικὰ ὀνόματα... Σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ—ποὺ χτές ἀκόμη φοροῦσα τὴ στολὴ τῶν πιὸ τιμημένων Γάλλων στρατιωτῶν—εἶχα μέσα μου τὸ συναίσθημα τῆς ἀλληλεγγύης ποὺ μὲ ἔνωνε μὲ ὅλους τοὺς πατριῶτες μου, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐθύνης ποὺ ἔπρεπε κατὰ καθήκον νὰ ἀναλάβω ἐγώ, ἀνώνυμος, γιὰ τὰ σφάλματα καὶ τὰ κρίματα γιὰ τὰ ὁποῖα κατηγοροῦσαν τοὺς Γάλλους». Καὶ ὀρκίστηκε νὰ γνωρίσει στοὺς Ἕλληνες «τὸ ἀμόλυντο πρόσωπο τῆς Γαλλίας»⁴. Μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴν πικρὴ ἐμπειρία ξεπῆδησε ἡ σταθερὴ βούληση τοῦ Μερ-

3. Στὸ ἴδιο, σσ. 18-19.

4. Στὸ ἴδιο, σ. 19.

λιέ νά αγωνιστῇ γιά νά θεραπεύσει καί νά σώσει ὅ,τι μπορούσε νά σωθῇ.

Παράλληλα ἡ Μέλπω Μερλιέ μελετοῦσε ὡς μουσικολόγος τῇ βυζαντινῇ καί λαϊκῇ μουσικῇ πού κατέγραφε ἀπό τραγουδιστές καί ὄργανοπαῖκτες· πολλοί ἀπό αὐτοὺς ἦταν πρόσφυγες καί μιλοῦσαν μὲ πίκρα καί νοσταλγία γιά τῇ γῇ τῶν πατέρων τους πού βίαια ἀναγκάστηκαν νά ἐγκαταλείψουν. "Ἐτσι ἡ θαυμάσια αὐτὴ Ἑλληνίδα συνέλαβε ἓνα ὄραμα: νά διασώσει τὴν πνευματικὴ κληρονομιά τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας καταγράφοντας τίς ἀναμνήσεις αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων γιά τίς χαμένες πατρίδες— ὅσο ἀκόμη οἱ ἀναμνήσεις ἦταν μέσα τους ζωντανές. "Ἐργο τεράστιο, πού ἀπαιτοῦσε κόπους πολλούς, αὐτοθυσία καί ὀργάνωση καί ἔξοδα μεγάλα. "Ἐνα ἔργο, πού θά ἔπρεπε τότε νά ἀποτελέσει πρόγραμμα τῆς πολιτείας, πραγματοποιήθηκε χάρις στὴν ὑπεράνθρωπη προσπάθεια τοῦ ζεύγους Μερλιέ. "Ἐτσι ιδρύθηκε τὸ 1930 τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, πού ἔχει ἀπὸ τότε ἐπιτελεῖσει μεγάλο ἐθνικὸ ἔργο.

Στὸ μεταξύ ὁ Octave Merlier ἐργαζόταν στὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο, στὴν ἀρχὴ ὡς καθηγητής, ἀπὸ τὸ 1938 ὡς administrateur καί ἀπὸ τὸ 1945, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση καί τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἑλλάδα, ὡς διευθυντής. Στὸ Ἰνστιτοῦτο ἐργάστηκε πᾶνω ἀπὸ τριάντα χρόνια, ἀπὸ τὸ 1925, πού πρωτοῦλθε, ὡς τὸ 1961, πού ἀποχώρησε, μὲ μόνη διακοπὴ τὰ χρόνια τοῦ πολέμου (1941-1945). Ἐργάστηκε μὲ ἀγάπη, ζήλο, πρωτοτυπία καί ἐμπνευσή γιά τὴν ἀμοιβαία προβολὴ τοῦ πνευματικοῦ πλούτου τῆς Γαλλίας καί τῆς Ἑλλάδας καί γιά τὴ σύσφιγξή τῶν ἐλληνογαλλικῶν σχέσεων.

"Ὅταν ἦλθε στὴν Ἀθήνα, τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο δὲν ἦταν κἂν αὐτοτελὲς ἴδρυμα· ἦταν ἓνα σχολεῖο διδασκαλίας τῆς γαλλικῆς γλώσσας, πού ὑπαγόταν στὴ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή. Μὲ τὴν ἐμπνευσμένη διευθύνση καί τίς σπάνιες διοικητικὲς καί ὀργανωτικὲς ικανότητες τοῦ Octave Merlier ἔγινε κέντρο ἀκτινοβολίας τῆς γαλλικῆς παιδείας. Ἀπὸ τὸ 1930 ἄρχισε ἐπίσημα νά λειτουργεῖ τμήμα γιά τὴ μόρφωση τῶν Ἑλλήνων καθηγητῶν τῆς γαλλικῆς (cours spécial), καθὼς τότε δὲν ὑπῆρχαν τμήματα ξένων γλωσσῶν στὰ πανεπιστήμια τῆς χώρας μας, καί συντάχθηκαν μὲ σύγχρονες μεθόδους ἐγχειρίδια γιά τὴ διδασκαλία τῆς γαλλικῆς γλώσσας. Ἡ δραστηριότητα τοῦ Ἰνστιτούτου διευρύνθηκε πολὺ καί ἡ φήμη του μεγάλωσε: οἱ μαθητὲς τοῦ Ἰνστιτούτου καί τῆς προσαρτημένης τότε Alliance Française ἀπὸ 500 πού ἦταν τὸ 1926 ἐφθασαν τοὺς

3.400 τὸ 1940. Μὲ τὴν ἀμέριστη ὑποστήριξη τοῦ Ὑπουργοῦ Παιδείας τῆς Γαλλίας Jean Jay, ποὺ τὸ ἔργο του στὴν ἐκπαιδευτικὴ ἱστορία τῆς Γαλλίας ἀποτέλεσε σταθμὸ, καὶ τοῦ διευθυντῆ Ἀνωτάτης Ἐκπαίδευσης Marcel Abraham, στὸν ὁποῖο πολλὰ ὀφείλει ἡ Ἑλλάδα, ὁ Octave Merlier ἔθεσε σὲ ἐφαρμογὴ ἓνα εὐρύτατο πρόγραμμα καὶ ἓνα μεγάλοπνοο σχέδιο. Ἐνα πρόγραμμα ποὺ μόνον ὁ Β' Παγκόσμιος Πόλεμος ἀνέστειλε γιὰ μερικὰ χρόνια.

Παρὰ τὰ πολλαπλὰ διδακτικὰ καὶ διοικητικὰ του καθήκοντα, ὁ Octave Merlier συνέχιζε τὶς προσωπικὲς του ἔρευνες γιὰ τὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα καὶ λογοτεχνία καὶ τὶς μελέτες του γιὰ τὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα. Δημοσίευσε ἐργασία γιὰ τὴ σύγχρονη Ἀθήνα⁵ καὶ ἓνα ἄρθρο μὲ σκέψεις καὶ διαπιστώσεις γιὰ τὴ σύγχρονη Ἑλλάδα καὶ τὰ προβλήματα ποὺ τότε πρόβαλλαν ἐπιτακτικὰ⁶. Μετέφρασε στὰ γαλλικὰ ποιήματα τοῦ Παλαμᾶ⁷. Ἰδιαίτερα μελέτησε τὸν Παπαδιαμάντη, ἀνακάλυψε καὶ δημοσίευσε ἀνέκδοτα γράμματά του, μετέφρασε ἑπτὰ διηγήματα καὶ μὲ σπάνια διεισδυτικότητα σχολίασε καὶ ἐρμήνευσε τὰ ἔργα καὶ ἐντόπισε τὶς πηγές τοῦ Σκιαθίτη κοσμοκαλόγερου⁸. Οἱ μελέτες του γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη ὑπῆρξαν πρωτοπόρες καὶ ἔδωσαν τὸ ἔναυσμα γιὰ νέες ἔρευνες καὶ γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ συνολικοῦ ἔργου τοῦ Παπαδιαμάντη ἀπὸ τὸν Γ. Βαλέτα, ὁ ὁποῖος ἀναγνωρίζει καὶ ἐξαίρει στὴν ἐργασία του τὴ μεγάλη συμβολὴ τοῦ Μερλιέ. Παράλληλα ἄρχισε νὰ μελετᾷ τὴ γλῶσσα τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου καὶ δημοσίευσε σειρὰ σχετικῶν ἄρθρων σὲ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ.

Τὴ δρᾶση του, ἐπιστημονικὴ καὶ φιλελληνικὴ, διδακτικὴ καὶ διοικητικὴ, ἀνέστειλε ὁ πόλεμος. Ὁ Μερλιέ ἐπιστρατεύτηκε ἐπὶ τόπου καὶ

5. *Athènes Moderne*, Παρίσι, Belles Lettres, 1930, σσ. 61 ('Ἡ Ἀθήνα ἀπὸ τὸ 1806 ὡς τὸ 1834· ἀπὸ τὸ 1834 ὡς τὸ 1930).

6. «La Grèce en 1934», *Revue de Paris*, σσ. 427-451 (Τὸ ἑλληνικὸ κράτος καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπὸ τὸ 1830 ὡς τὸ 1934. Ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση τὸ 1934. Ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἑξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος).

7. «Quelques poèmes de Costis Palamas», *Les Balkans* 1934, σσ. 769-772: μετὰφραση πέντε ποιημάτων ἀπὸ τοὺς Ἰαμβοὺς καὶ Ἀνάπαιστους καὶ τὴν Ἀνατολή. Καὶ ἓνα ποίημα ἀπὸ *Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου*, *L'Hellénisme Contemporain* 1937.

8. *Skiathos, île grecque. Nouvelles par Papadiamandis*, Παρίσι, Belles Lettres, 1934, μὲ ἐκτενὴ μελέτῃ γιὰ τὴ ζωὴ, τὸ ἔργο καὶ τὴ γλῶσσα τοῦ Παπαδιαμάντη.

μετά την πτώση τῆς Γαλλίας, τὸν Μάιο τοῦ 1940, συνδέθηκε μὲ τὴν ἀντιστασιακὴ κίνηση τοῦ Ντε Γκὼλ καὶ ἔγινε μυστικὸς ἐκπρόσωπος τῆς ἐλεύθερης Γαλλίας στὴν Ἑλλάδα (Νοέμβριος 1940). Μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς χώρας μας ἀπὸ τοὺς Γερμανούς, συνέχισε τὴ δράση του, γεγονὸς ποὺ ὁδήγησε στὴ σύλληψή του ἀπὸ τὴν Γκεστάπο (Μάιος 1941). Σύντομα ἀπελευθερώθηκε (Ιούλιος 1941) καὶ πήρε τὴν ἄδεια νὰ ἐπαναλειτούργησι τὸ Ἰνστιτούτο. Ἡ ἀνάπαυλα ὅμως ἦταν παροδική: τὸν Αὐγούστο τοῦ 1941 ἀνακλήθηκε ἀπὸ τὴν κυβέρνηση τοῦ Βισῦ καὶ ἐξορίστηκε ὑπὸ περιορισμὸ στὸ Aurillac τῆς κεντρικῆς Γαλλίας.

Στὸ Aurillac, παρὰ τὶς ἀντικειμενικὲς δυσκολίες, ὁ Μερλιέ κατόρθωσε νὰ λάβει ἐνεργὸ μέρος στὴ γαλλικὴ ἀντίσταση καὶ διηύθυνε ὁ ἴδιος τὶς ἐπιχειρήσεις γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση αὐτῆς τῆς πόλης (Ιούνιος 1944). Στὸ διάστημα τῆς ἐξορίας του συνέχισε τὶς μελέτες του: μετέφρασε τὰ Ἀκριτικὰ τοῦ Σικελιανοῦ, τὰ ἐξέδωσε μὲ τὸν τίτλο *Le serment sur le Styx* (1944), «Ὁ ὄρκος ἐπὶ τῆς Στυγός», καὶ τὰ μοίρασε δωρεάν, γιατί ἡ λογοκρισία εἶχε ἀπαγορεύσει τὴν κυκλοφορία τους. Ἀκόμῃ ἐξέδωσε γαλλικὴ μετάφραση τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου⁹ καὶ συνέχισε τὴ μελέτη γιὰ τὴ γλώσσα καὶ τὰ προβλήματα ποὺ θέτει αὐτὸ τὸ κείμενο, θέμα ποὺ ἀποτελέσει καὶ τὸ ἀντικείμενο τῆς διδακτορικῆς του διατριβῆς.

Λίγο μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση ἀναγορεύτηκε στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Παρισοῦ *docteur ès Lettres*, μὲ κύρια διατριβὴ τὴ δίτομη μελέτη του «*Le Quatrième Évangile. Généralités. La question Joannique*» καὶ συμπληρωματικὴ τὸ ἔργο του γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1945 ἐπέστρεψε στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ ἀναλάβει τὴ διεύθυνση τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου. Ἡ ἐπιστροφή του χαιρετίστηκε μὲ ἐνθουσιασμὸ ἀπὸ τοὺς πολυάριθμους συνεργάτες, φίλους καὶ μαθητὲς του, ἀπὸ τὴν πνευματικὴ Ἀθήνα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄγνωστους θαυμαστὲς τοῦ ἔργου του.

Ἀπὸ τὸ 1945 ἀρχίζει ἡ δευτέρη ἐποχὴ τῆς δράσης τοῦ ζεύγους Μερλιέ, ἡ πιὸ σημαντικὴ καὶ δημιουργικὴ. Ἡ Ἑλλάδα τότε ἔβγαине τραυματισμένη ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ ὁ Octave καὶ ἡ Μέλπω Μερλιέ προσπάθησαν νὰ ἐνισχύσουν ὕλικά καὶ ἠθικά ὅσους ζητοῦσαν τὴ βοήθειά τους. Ὑποστήριξαν ἀποτελεσματικὰ τὸν πνευματικὸ κόσμο τῆς χώρας μὲ θέσεις

9. *Le Quatrième Évangile*, Aurillac 1942, μὲ εἰσαγωγή.

στό 'Ινστιτούτο καί τὰ κέντρα ἐρευνῶν καί κυρίως μέ ὑποτροφίες. Ἦδη ἀπό τὸ 1945 καί γιὰ μεγάλο διάστημα ὁ Octave Merlier ἔστειλε στὴ Γαλλία ὡς ὑποτρόφους τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως δεκάδες Ἑλλήνων ἐπιστημόνων καί καλλιτεχνῶν, πού ἀργότερα θὰ διαπρέψουν στὸ ἐξωτερικὸ ἢ στὴν Ἑλλάδα. Ἀνάμεσά τους ἦταν οἱ ἱστορικοὶ Νίκος Σβορώνος καί Ἑλένη Μπιμπίκου, ὁ γλωσσολόγος Σταμάτης Καρατζᾶς, οἱ φιλόσοφοι Κορνήλιος Καστοριάδης καί Μιμίκα Κρανάκη, ὁ μουσικὸς Δημήτρης Χωραφᾶς, οἱ γλύπτες Κουλεντιανὸς καί Μακρῆς καί ἄλλοι.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἑλλάδα ὁ Ο. Μερλιέ ἀρχίζει νὰ ἐφαρμόζει τὰ μεγαλόπνοα σχέδια του γιὰ νὰ γίνεи τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο ἓνα μεγάλο πνευματικὸ κέντρο γαλλικῆς καί ἐλληνικῆς παιδείας. Ἀπὸ τὸ 1946 τὸ Ἰνστιτούτο ἀποσπᾶται ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ καί γίνεται ἀνεξάρτητο ἴδρυμα, ἐπεκτείνεται, ἀναπτύσσεται καί διευρύνει τίς δραστηριότητές του. Τὰ παραρτήματα πολλαπλασιάζονται: τὸ 1960 ὑπάρχουν 12 στὴν Ἀθήνα καί 20 στὴν περιφέρεια, καί ἀποτελοῦν ὄχι μόνο κέντρα ἐκμάθησης τῆς γαλλικῆς γλώσσας ἀλλὰ καί ἐστῖες ἀκτινοβολίας τῆς γαλλικῆς παιδείας. Οἱ μαθητὲς φθάνουν τώρα τίς 12.500. Πάντα ὑπὸ τὴν ἐποπτεία καί τὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ του γίνεται ἐπεξεργασία τῶν νέων διδασκτικῶν βιβλίων μέ σύγχρονες μεθόδους, ὁργανώνονται συνέδρια γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς γαλλικῆς γλώσσας (ἔξι συνέδρια ἀπὸ τὸ 1946 ὡς τὸ 1959), ἰδρύονται τάξεις προετοιμασίας γιὰ τὸ γαλλικὸ Baccalauréat, προπαιδευτικῆς καί διπλώματος φιλολογίας τῆς Σορβόνης, μέ καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα σὲ ἀριθμὸ ἐπιτυχόντων καί σὲ ποιότητα.

Στοὺς σκοποὺς τοῦ Μερλιέ ἦταν νὰ ἐνισχύσει τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους τῆς χώρας μας, ἐπιστήμονες καί καλλιτέχνες, νὰ κάνει τὰ δημιουργήματα τῆς ἐλληνικῆς σκέψης εὐρύτερα γνωστὰ ὄχι μόνο στὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καί στὸ ἐξωτερικὸ, καί παράλληλα νὰ γνωρίσει στὸ ἐλληνικὸ κοινὸ τὴ γαλλικὴ παιδεία καί γενικότερα νὰ ἀναπτύξει καί διευρύνει τίς ἐλληνογαλλικὲς πνευματικὲς σχέσεις.

Σ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια ἐντάσσεται καί ἡ ἔκδοση βιβλίων ποιότητας. Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἤδη τὸ 1945 ἰδρύει τυπογραφεῖο μέσα στὸ Ἰνστιτούτο, πού ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Νεοκλῆ Κουτούζη καί τὴν τυπογραφικὴ ἐποπτεία τοῦ μεγάλου μάστορα Ἰω. Σκαζίκη ἀνέπτυξε σπουδαία ἐκδοτικὴ δραστηριότητα. Προγραμματίστηκαν καί ἐκδόθηκαν σειρὲς Ἑλλήνων συγγραφέων καί ποιητῶν στὸ πρωτότυπο καί σὲ γαλλικὴ μετάφραση,

γαλλικῶν λογοτεχνικῶν ἔργων σὲ διγλωσση ἔκδοση ἢ σὲ μετάφραση, ἔργα ἐπιστημονικὰ ποὺ κάλυπταν ποικίλους κλάδους τοῦ ἐπιστητοῦ, ἔργα Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν, καθὼς καὶ μουσικὲς συνθέσεις. Σημειώνω ἰδιαίτερα τὴν ἔκδοση ἔργων τοῦ Σκαλκῶτα, ποὺ ἔγινε μὲ τὴ συνεργασία τοῦ συνθέτη ἕνα χρόνο πρὶν πεθάνει.

Συνολικὰ τυπώθηκαν πάνω ἀπὸ 120 τόμοι μὲ τὴν ἄμεση πάντα ἐπιβλεψὴ καὶ ἐποπτεία τοῦ Μερλιέ. Ἔτσι ἐκδόθηκαν μεταφράσεις ποιημάτων τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Σεφέρη καὶ ἔργα τοῦ Γιώργου Θεοτοκᾶ, ἡ Θυμέλη τοῦ Σικελιανοῦ καὶ ποιήματα τοῦ Βαλαωρίτη. Ὁ Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμὸς τοῦ Φ. Κουκουλέ, ἡ Βυζαντινὴ Ἱστορία τοῦ Κ. Ἀμαντου, ἡ *Histoire de la Littérature Grecque* τοῦ Κ. Δημαρᾶ, ἡ μονογραφία τοῦ Ἰ. Καλλέρη, *Les anciens Macédoniens, La migration Ionienne* τοῦ Μ. Σακελλαρίου, τὸ Ἑτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς γλώσσας τοῦ Ν. Ἀνδριώτη, κ. ἄ. Ὁ ἴδιος ὁ Μερλιέ ἐπανεκδίδει *Le serment sur le Styx* (1946) καὶ μεταφράζει τὸ *Θάνατο τοῦ Διγενῆ* (1960) τοῦ Σικελιανοῦ· μεταφράζει τὸ *Salvatores Dei* τοῦ Καζαντζάκη μὲ τὸν τίτλο *Ascèse* (1951). Παράλληλα ὀργανώνει ἐκθέσεις: ἔκθεση Βαλαωρίτη (1956), Σολωμοῦ (1957), γαλλικοῦ βιβλίου καὶ γαλλικῆς χαρακτικῆς (1960) κ.ἄ. καὶ ἐκδίδει τοὺς σχετικοὺς καταλόγους – ἐκθέσεις μνημειακῆς, πρότυπα μεθόδου καὶ ὀργάνωσης, ποὺ χαρακτηρίζονταν ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ προσήλωση στὴ δεδομένη ἱστορικὴ πραγματικότητα καὶ στὶς πηγὲς καὶ ταυτόχρονα εἶχαν τὸ χάρισμα νὰ προσελκύουν τὸ μεγάλο ἐνδιαφέρον εὐρύτατου κοινοῦ.

Στὸ πρόγραμμα καὶ στοὺς σκοποὺς τοῦ Μερλιέ νὰ κάνει τὰ δημιουργήματα τῆς ἑλληνικῆς σκέψης εὐρύτερα γνωστὰ ὄχι μόνο στὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ στὸ ἐξωτερικὸ ἐντάσσεται καὶ ἡ ἐτήσια ἔκδοση τοῦ Δελτίου Ἑλληνικῆς βιβλιογραφίας, ποὺ συντασσόταν στὰ γαλλικά. Τὸ *Bulletin Analytique de Bibliographie Hellénique* ἄρχισε ἤδη τὸ 1946 καὶ ὡς τὸ 1976 ἀριθμοῦσε 24 τόμους, ὅπου ἀναγράφονται ὅλα τὰ ἑλληνικὰ δημοσιεύματα –περίπου 1.500 τόμοι καὶ 300 περιοδικὰ κάθε χρόνο–, σὲ θεματικὴ κατὰταξὴ καὶ μὲ κατατοπιστικὴ περίληψη. Ἡ μεγάλη αὐτὴ ἔκδοση, ποὺ ἀποτελεῖ πολὺτιμο βοήθημα γιὰ κάθε ἐπιστήμονα καὶ ἐρευνητῇ, τιμῆθηκε μαζί μὲ τὴν ἔκθεση Σολωμοῦ μὲ τὸ ἀργυρὸ μετάλλιο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1958).

Παράλληλα ὁ Μερλιέ ἔδειξε ἰδιαίτερη φροντίδα γιὰ τὸ ἔργο τῆς Μέλ-

πως Μερλιέ στὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν καὶ στὸ Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο: ἐνίσχυσε οἰκονομικὰ τὰ δύο κέντρα ἀναλαμβάνοντας μεγάλο μέρος τῶν ἐξόδων τους καὶ τύπωσε σὲ χωριστὴ σειρὰ τὶς ἐκδόσεις τους.

Ἡ δραστηριότητα τοῦ Octave Merlier αὐτὴ τὴν περίοδο ξεπερνάει τὶς συνηθισμένες ἀνθρώπινες διαστάσεις. Μαζὶ μὲ τοὺς ἀξιόλογους καὶ προικισμένους συνεργάτες του, τὸν Roger Millieux, σπουδαῖο πνευματικὸ ἄνθρωπο καὶ φιλέλληνα, ὑποδιευθυντὴ τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ ὑπεύθυνο γιὰ τὴ λειτουργία τῶν παραρτημάτων, τὸν Ν. Κουτούζη, τὴν Ἑλλή Παπαϊωάννου, τὴν Καλλιόπη Μπουγιούκου καὶ ἄλλους, μὲ ἐνθουσιασμό, πίστη καὶ ἔμπνευση καὶ μὲ θαυμαστὴ συνεργασία, κατόρθωσε νὰ ἐπιτελέσει ἕνα τεράστιο ἔργο.

Ἡ λαμπρὴ αὐτὴ περίοδος ἔμελλε νὰ λήξει τὸ 1961. Ὁ Octave Merlier εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ καιρὸ νὰ συναντᾷ δυσκολίες στὸ ἔργο του ἀπὸ τὴ γαλλικὴ πλευρά. Κατηγορήθηκε ὅτι ἐργαζόταν περισσότερο σὰν Ἑλληνας παρὰ σὰν Γάλλος, αὐτὸς ποὺ ὑπῆρξε ὁ καλύτερος πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας στὴν Ἑλλάδα, ὅπως πολὺ εὐστοχα εἶχε δηλώσει ὁ Θερμιστοκλῆς Σοφούλης στὸν Γάλλο Ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν. Αὐτὸς ποὺ μόχθησε ὅσο κανένας νὰ κάνει τὴ γαλλικὴ γλῶσσα καὶ παιδεία οἰκεία στοὺς Ἑλληνες καὶ ἐπέτυχε νὰ γνωρίσει στοὺς συμπατριῶτες του τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ πνευματικὰ της ἔργα, ἀναγκάστηκε τὸ 1961 νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὸ δημιουργημά του, τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο Ἀθηνῶν, γεγονὸς ποὺ τὸν πίκρανε βαθύτατα.

Ὁ Μερλιέ πέρασε τὰ ἐπόμενα δέκα χρόνια ὡς καθηγητὴς τῶν Νέων Ἑλληνικῶν στὸ πανεπιστήμιο τῆς Aix en Provence. Μὲ τὸν ἴδιο ἐνθουσιασμό ἐργάστηκε κι ἐκεῖ καὶ δημιούργησε μιὰ ἀξιόλογη κίνηση γύρω ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς σπουδές. Ἐξέδωσε νέες μελέτες γιὰ τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία¹⁰ καὶ βοηθήματα γιὰ διδακτικὸς σκοποὺς καὶ ἱδρυσε περιοδικὸ μὲ τίτλο *Études Néo-helléniques*. Ἀναγνωρίζοντας τὴ μεγάλῃ συμβολὴ του ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν τὸν ἐξέλεξε τὸ 1964 ἀντεπιστέλλον μέλος της.

Ὅταν τὸ 1972 συνταξιοδοτήθηκε, ἐπέστρεψε στὴν Ἀθήνα καὶ συνέ-

10. Alex. Papadiamandis, *Nouvelles*. Ἀθήνα 1965 (μετάφραση διηγημάτων τοῦ Σκιαθίτη συγγραφέα) καὶ *Nouvelles grecques*. Παρίσι 1972 (μετάφραση 29 πεζογραφημάτων Ἑλλήνων συγγραφέων).

χισε τις μελέτες του για τὰ νεοελληνικά γράμματα, ἐνῶ παράλληλα ἐργαζόταν για τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Τὸ 1974 ὀργάνωσε στὴν Ἀθήνα μιὰ ἐκθεση τοῦ ἔργου τοῦ Κέντρου, ποῦ εἶχε μεγάλη ἀπήχηση, καὶ συνέταξε τὸν σχετικὸ κατάλογο μὲ τὸν τίτλο «Ὁ τελευταῖος Ἑλληνισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας»¹¹. Τελευταία του ἐργασία ἦταν ἡ μετάφραση διηγημάτων τοῦ Πέτρου Χάρη¹². Ὁ θάνατος τὸν βρῆκε ξαφνικὰ στὶς 24 Ἰουλίου 1976 σὲ πλήρη πνευματικὴ ἀκμὴ καὶ μὲ πολλὰ σχέδια για τὸ μέλλον.

Ἡ προσφορὰ τοῦ Μερλιὲ στὰ ἑλληνικά γράμματα εἶναι πολὺ μεγάλη, μὲ τις μελέτες του, τις ἐκδόσεις καὶ τις μεταφράσεις στὰ γαλλικά ἑλληνικῶν λογοτεχνικῶν ἔργων, μὲ τις ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις στὰ ἑλληνικά ἔργων γαλλικῶν. Ἀλλὰ εἶναι τὸ ἴδιο μεγάλη ἡ προσφορὰ του γενικότερα στὸν Ἑλληνισμὸ μὲ ὅλο τὸ δημιουργικὸ καὶ ἐμπνευσμένο ἔργο του.

Ὁ Μερλιὲ εἶχε δύο πατρίδες, τὴ Γαλλία καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τις δύο τις ὑπηρέτησε μὲ τὴν ἴδια ἀφοσίωση καὶ τὴν ἴδια ἀγάπη. Ἡ Ἑλλάδα τοῦ ὀφείλει πολλά. Στὴ σορὸ του, ἀνάμεσα στὰ πολλὰ στεφάνια ἀπὸ ἐπίσημους καὶ ἀνεπίσημους, φίλους καὶ μαθητές του, ὑπῆρχε ἓνα δάφνινο στεφάνι ποῦ ἔγραφε «Στὸν μεγάλο φιλέλληνα μὲ εὐγνωμοσύνη, ἡ Ρωμιοσύνη».

11. Τὸ ἔργο αὐτὸ βραβεύθηκε ἀπὸ τὴν Ἑνωσὴ Σμυρναίων τὸν Μάιο τοῦ 1976.

12. Pétros Charis, *Avant l'Aube et autres récits*, Παρίσι 1976.